

PROBLEMA ORIGINII POPORULUI ROMÂN, A UNITĂȚII ȘI A CONTINUITĂȚII SALE ÎN SPAȚIUL CARPATO- DANUBIANO-PONTIC ÎN OPERA LUI MIRON COSTIN, STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO ȘI DIMITRIE CANTEMIR

AUREL DORCU

Istoriografia românească, scrisă în limba poporului, cunoaște primele începuturi prin pana vornicului Grigore Ureche, în sec. al XVII-lea.

Apariția unor cronicari în limba română este expresia creșterii conștiinței cărturarilor boieri din acea vreme, ca urmare a maturizării relațiilor feudale și a unor influențe externe, binefăcătoare.

Grigore Ureche reînviase în letopisețul său vremurile de glorie ale lui Ștefan cel Mare spre a trezi forțele patriotice ale țării sale la lupta pentru scuturarea cumplitei stăpîniri turcești.

Paginile luminoase ale cronicii lui Ureche au cunoscut ulterior intervenția nefastă a interpolatorilor : Misail Călugărul, Simeon Dascălul etc.

Ei au intercalat în manuscrisul inițial un pasaj aflat într-o cronică maghiară, potrivit căruia românii sînt urmașii unor tîlhari din temnițele Romei, folosiți de regele maghiar Ladislau, pentru a-i alunga pe tătări din Ungaria și din șesurile Dunării.

Cum era firesc, această scornire a umplut inimile cărturarilor români, patrioți, de durere și i-a determinat să scrie, pe temeiul studiilor din tinerețe, lucrări în care problema originii poporului român să fie discutată și limpezită.

Starea de spirit a cărturarilor în cauză este admirabil concretizată în cuvintele lui Miron Costin : „A se lăsa iarăși nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimii durere.“¹

Necesitatea unor scrieri care să limpezească problema originii poporului român se impunea, în a doua jumătate a sec. al XVII-lea și la începutul sec. al XVIII-lea, nu numai pentru a șterge o rușine care plana asupra poporului nostru, dar și din considerente de ordin politic.

Puterea imperiului otoman intrase într-o perioadă de criză. Popoarele supuse încep să întrezărească puțința de a scăpa de dominația turcească și dovedirea originii nobile, romane, ar fi putut să determine mai mult statele europene să sprijine eliberarea țărilor române și ar fi mobilizat mai puternic forțele interne în această privință.

¹ Miron Costin, „De neamul moldovenilor , din ce țară au ieșit strămoșii lor“. ed. 1958, p. 241.

Ideile originii romane și a unității prin comunitate de origine apar încă la Grigore Ureche. Ele sînt idei vagi, desprinse mai mult din legende decît din izvoare precise, cercetate științific.

În scrisul lui Miron Costin problema originii romane și a unității poporului nostru capătă o amploare deosebită și o tratare științifică, potrivit pregătirii sale intelectuale, superioară celei de care dispunea Gr. Ureche. Miron Costin a scris trei lucrări privind originile românilor: „Cronica polonă“, „Poema polonă“ și „De neamul moldovenilor“. Acestea se deosebesc între ele prin sursele de informare, planul de alcătuire și prin argumentație, dar toate duc la concluzia originii romane și a unității poporului român.

Ca și „Letopisețul țării Moldovei de la Aron Vodă încoace“ scrierile amintite au izvorît din patriotismul fierbinte al cronicarului, care dorea să-și vadă neamul eliberat de sub asuprirea străină.

Miron Costin spera ca prin dezvăluirea originii nobile a românilor să obțină ajutor din afară, în deosebi ajutor polonez, pentru a scăpa țara de turci.

Miron Costin afirma mai întîi originea romană a poporului său în versurile scrise de el în anul 1673 :

*„Neamulu țării Moldovii de unde dăradză
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întăi, apoi Trăianu au adus pre acice
Pre strămoșii acestoru țări de neamu cu ferice“.* ²

Aceeași idee ne întîmpină chiar din prima pagină a letopisețului. Citînd o seamă de cronicari și istorici străini care au vorbit în lucrările lor despre originea romană a poporului român, Miron Costin scria : „Aceștia au scris de Dachia, cum au descălicatuoă Traianu, împăratul Rîmului, în anii de la Hristos 120, pe socoteala vremilor, cu rîmleni“. ³

Remarcăm progresul înregistrat de concepția cronicarului în legătură cu problema originii romane, în sensul precizării faptelor istorice. Dacă în versurile din „Psaltire“ Dacia a fost colonizată sau în vremea lui Flaccus sau în vremea lui Traian, în „Letopiseț“, momentul colonizării este bine precizat. În afara rîndurilor mai sus citate, întîlnim precizarea respectivă și în „Stihurile de descălecatul țării“ puse la sfîrșitul predosloviei :

*„Neamul țării Moldovei de unde să tărăgănează
Din țările Rîmului tot omul să creadză.
Traian întiiu, împăratul, supuinu pre dahii
Dragoș apoi în moldoveni premenindu pre vlahi
Martor este Troianul, șanțul în țara noastră
și turnul Săverinul, munteni în țara voastră.“* ⁴

2 Miron Costin, Opere, ediția 1958, p. 326.

3 Ibidem, p. 41.

4 Ibidem, p. 42.

Citind „Predoslovia“ observăm că cronicarul nutrea încă din acea perioadă gândul de a întocmi o lucrare vastă, care să cuprindă istoria poporului său din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele sale și care să limpezească problema originii românilor.

Vremurile cumplite care s-au abătut asupra Moldovei, mai ales războiul turco-polon, l-au împiedicat : „Fost-au gândul meu, iubite cetitориile, să fac letopisețul țării noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintâi, carele au fost de Traian împăratul și urdzisem și începătura letopisețului“.⁵

Prima lucrare menită să dovedească romanitatea poporului român a fost „Cronica polonă“ sau mai exact „Cronica Moldovei și a Munteniei“, scrisă în limba polonă. Ea a apărut în anul 1677 și cuprindea 19 capitole.

Lucrarea îmbrățișează istoria poporului român de la origine pînă la constituirea statelor feudale românești.

În 1684 Miron Costin scrie „Poema polonă“, lucrare în versuri, dedicată regelui polon Ion Sobieski. Poemul conține cam același material ca și „Cronica polonă“, grupat după același plan, legendele populare fiind utilizate drept izvor istoric pe scară mai întinsă decît în cronică. Poemul nu aduce informații, izvoare, idei sau argumente noi față de Cronica polonă în legătură cu originea romană a poporului nostru, cu latinitatea limbii sale sau cu unitatea tuturor românilor. Dimpotrivă, o seamă de date istorice prezente în cronică au fost restrînse sau înlăturate din motive de ordin poetic.

În 1694 Miron Costin termină „De neamul moldovenilor“, lucrare menită să dezbată în mod larg problema romanității și a unității românilor, pentru a spulbera aberațiile interpolatorilor lui Grigore Ureche. Din cuprinsul ei desprindem următoarele fapte și idei adevărate :

- dacii sînt cei mai vechi locuitori ai pămîntului românesc ;
- ei au fost cucerii de romani în vremea lui Traian ;
- cucerirea a fost urmată de colonizarea romană a Daciei ;
- limba română are la baza sa limba latină ;
- puterea politică a statului roman a încetat în Dacia odată cu

migrațiunile popoarelor, iar popoarele migratoare, care au venit pe cuprinsul țării noastre, s-au amestecat cu localnicii, fapt care a determinat pătrunderea multor cuvinte din limbile lor în limba română ;

— românii, indiferent de stăpînirea politică sub care s-au aflat, formează același popor. Unitatea românilor de pretutindenii decurge din originea lor comună.

Ideile centrale ale lucrării sînt : originea romană a poporului și latinitatea limbii române, idei care — așa cum sînt ele concepute de Miron Costin și cum se va arăta în continuare — sînt numai în parte juste.

Ideea că dacii sînt cei mai vechi locuitori ai pămînturilor românești poate fi întilnită în multe locuri din cele trei scrieri.

O întilnim în „Cronica țărilor Moldovei și Munteniei“ : „Și deoarece pe pămîntul acesta, unde sînt acum moldovenii sau vlahii... și acolo unde sînt ungrovlahii sau muntenii... și în acea țară care se numește acum

⁵ Ibidem, p. 42.

Transilvania, au locuit în vremile veci dacii, vom începe de la dinșii povestirea pe rînd despre aceste țări“⁶.

Cucerirea romană în vremea lui Traian și colonizarea Daciei, ca fapte esențiale pentru formarea poporului român și a limbii române, sînt reliefate de Miron Costin cu multă putere și claritate :

„Amîndouă luptele le-au pierdut dacii, iar în a doua, însuși Decebal, regele lor, a pierit. Și astfel, după aceste înfrîngerii, a așezat adevărate colonii romane și acolo unde este acum țara muntenească și aici unde este acum a noastră, Moldova, a zidit cîteva cetăți și a așezat soldați...“⁷.

Aceeași idee o întîlnim și în capitolul al patrulea din „De neamul moldovenilor“ : „...și iel (Traian) au discălicat neamul, seminția care trăiește pînă acum în Moldova și în Țara Muntenească și cît norod ieste în Ardeal cu acesta nume român“.

Colonizarea teritoriilor cucerite este un fenomen general întîlnit în lumea romană și nu un fapt răzleț, întîlnit numai în Dacia. Ea reprezintă mijlocul principal prin care statul roman își asigură stăpînirea noilor cuceriri :

„De care colonie a lor este plină lumea și la Asia, adecă Anatol și la Africa, căriia îi zicem noi Barbarezii și la Hispania și pre apa Renului, la nemșii și la franțozi“⁸.

Miron Costin se oprește îndelung asupra scornelilor lui Misail Călugăru și Simeon Dascălul, pe care le combate cu argumente numeroase, logice, unele desprinse din izvoare istorice, altele din bunul simț. Colonizarea pămînturilor noastre n-a putut să se facă cu ajutorul tîlharilor din temnițele Romei, în vremea craiului maghiar Laslău, care a trăit cu multe sute de ani mai încoace față de Traian. Este apoi imposibil ca în temnițele Romei să fi existat atîția tîlhari, încît să fi alcătuit o armată de sute de mii de oameni, cu care Laslău să fi alungat pe tătari și să fi întemeiat un popor.

Pentru a spulbera „basna“ interpolatorilor, Miron Costin insistă asupra originii romane a poporului său, invocînd numeroase argumente de ordin istoric, lingvistic și etnografic.

Cercetînd un număr mare de cronicari și istorici străini, pe care îi citează la sfîrșitul predosloviei din „De neamul moldovenilor“, Miron Costin arăta că în paginile nici unuia dintre ei nu se întîlnește „basna“ interpolatorilor : „Și mult mă mir de unde aceste basne, că... Dacii au început istoricii leșăști a scrie, mai ales Bielschii și Martin Pașcovshi pre carii i-au urmatu răposatul Urechie vornicoul. Dacă n-au fostu dară dintăi scrisoare în țară și nici streinii n-au știut și nimica n-au scris de unde sîntu aceste basne, cum ca să fie fostu moșii țării aceștia din temnițele Rimului, dați întru ajutoriul lui Laslău craiul unguresc?... Eu, iubite cetitoriule, nicăirea n-am aflat nici un istoric, nici latin, nici leah, nici ungur...“⁹.

6 Ibidem, p. 203.

7 Ibidem, „Cronica Moldovei și a Munteniei“, Opere, ediția 1958, p. 204.

8 Ibidem, „De neamul moldovenilor“, Opere, ediția 1958, pag. 258.

9 Ibidem, Idem, pag. 243.

Dintre dovezile de ordin arheologic, cronicarul insistă asupra ruinelor podului de la Turnu-Severin și asupra șanțului lui Traian.

Cel mai convingător argument al romanității poporului său este socotit de către Miron Costin latinitatea limbii române. În „Cronica polonă” problema respectivă este dezbătută mai pe larg decât în orice altă lucrare, într-un capitol întreg : „Despre moldovenească sau românească”. Din acest capitol desprindem ideile :

— limba română este limba vechilor romani ; ea a suferit în decursul veacurilor numeroase influențe străine, dar a păstrat caracterul latin ;

— acest caracter este principalul argument al originii romane a poporului nostru :

„Cea mai strălucită dovadă a acestui popor, de unde se trage, este limba lui, care este adevărată latină, stricată, ca și italiana... întreaga temelie a vorbirii și pînă astăzi se ține pe limba latină, și o parte din cuvinte stau neschimbate, nici măcar cu o literă...”¹⁰.

Pentru a-și susține afirmațiile, cronicarul prezintă cititorilor o listă de 87 de etimologii latinești, întîlnite în limba română. Observăm că cele 57 de substantive și 30 de verbe citate sînt într-adevăr de origine latină și, atît în sec. al XVII-lea cît și în prezent, fac parte din fondul principal lexical al limbii române, constituind prin urmare o dovadă sigură a latinității limbii române și a romanității poporului nostru.

— Caracterul latin al limbii române și înțelegerea justă a procesului dezvoltării sale în timp (Limba evoluează în timp. În primul rînd se schimbă aspectul fonetic al cuvintelor. Limba română s-a îmbogățit cu elemente din limbile popoarelor cu care românii au venit în contact) sînt reliefate și în cronică polonă : „iar vremea a stricat și vorbirea lor, limba latină curată, căci ce nu strică vremea în veacuri lungi ? Unde trebuia să fie deus, avem azi dzeu sau dumnedzeu, al mieu în loc de meus, așa s-a stricat limba ; unde era coelum avem cierul, homo — omul ; frons — frunte ; angelus — îndzierul dar în schimb nu avem nici un cuvînt care să nu amintească, fie prin început, fie prin terminație, fie prin mijloc, origina sa dintăi. Unele cuvinte au rămas chiar întregi : barba — barba, așa și luna, iar altele au foarte mici deosebiri. În plus, s-au adăugat mai tîrziu și puține cuvinte ungurești. La sfîrșit, luîndu-se cele sfinte de la sirbi, s-au adăugat și foarte puține cuvinte slavonești”¹¹.

Cu aceeași claritate ideile amintite sînt reluate și în „De neamul moldovenilor” :

„Precum dar s-au arătat deplin neamul acestor țări așezate pe aceste locuri de rîmleni, așa și graiul totu de la rîmleni izvorît... Și așa cum am dzis, cu vremea s-au schimbat graiul și s-au amestecat cu slovenescu, dațescu și cu alte...”¹².

Despre numele de român, Miron Costin scria în „Cronica polonă” :

10 Miron Costin, „Cronica țărilor Moldovei și Munteniei”, Opere, ediția 1958, pag. 212.

11 Ibidem, idem, pag. 226.

12 Ibidem, „De neamul moldovenilor”, Opere, ediția 1958, pag. 271-272.

„Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian este rumîn sau romanus, ...păstrat... după descălecat și după pustiire... și după al doilea descălecat pînă astăzi, același nume este dat îndeobște și muntenilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în țara Transilvaniei. Rumîn este un nume schimbat în curgerea anilor din roman“¹³.

Argumentația cuprinsă în acest citat pledează nu numai pentru romanitatea poporului nostru, dar și pentru unitatea și continuitatea sa.

Și numele asemănător cu care străinii obișnuiesc să numească pe români și pe italieni constituie pentru Miron Costin o dovadă grăitoare a romanității poporului său :

„...nemții pre italieni îi numesc valios, iar pe moldovean sau pe muntean valascos, ungurii numesc pe italian olah, pe moldovean sau pe munean olaș, polonii pe italieni wloh, iar pe aceștia alți woloszyn... Deci din aceste numiri date de popoarele străine se poate vedea că strămoșii știau bine despre dînsul că acest popor este din Italia, pentrucă îl numesc cu același nume ca și pe italieni“¹⁴.

Aducînd în discuție alte elemente etnografice, care să dovedească romanitatea poporului nostru, Miron Costin se oprește asupra unor obiceiuri comune ce se întîlnesc la italieni și români, și unii și alții moștenindu-le din aceeași fire romană. Printre ele aflăm : ospitalitatea, voioșia, înclinarea către petrecere, obiceiul de a închina la ospete în cinstea prietenilor și a conducătorilor, cît și unele obiceiuri de la înmormîntare.

Ideea romanității poporului nostru afirmată și argumentată cu atîta competență științifică este o idee nouă în scrisul și gîndirea românească.

Grigore Ureche mai mult presimțise că „de la Rîm ne tragem“, dar el nu vedea în români un popor romanic, ci o amestecătură de neamuri.

Contribuția lui Miron Costin pentru dezvoltarea gîndirii și culturii poporului nostru este deci importantă.

Ideea unității românilor din cele trei state feudale, cît și a celor din Peninsula Balcanică, este altă idee esențială din concepția lui Miron Costin. Ea este corolarul romanității acestuia. Din momentul în care toți cei ce poartă numele de români și vorbesc aceeași limbă se trag din aceeași coloniști descălecați de Traian, ei formează cu toții același popor, indiferent de stăpînirea politică sub care se află. În predoslovia din „De neamul moldovenilor“ aflăm această idee exprimată în dulcele grai cronicăresc :

„Biruit-au gîndul să mă apuc de această treabă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sîntu lăcuiorii țării noastre, pomenit mai sus, că toți un neam și o dată descălecați sîntu...“¹⁵.

Consecința firească a ideii în cauză este faptul că Miron Costin îmbrățișează în scrierile sale privitoare la originea noastră istoria tuturor românilor și nu numai a moldovenilor, cum am fi poate înclinați să credem după titlul uneia din lucrările sale. Miron Costin este de altfel primul istoric român care întocmește asemenea scrieri istorice, croni-

13 Ibidem, „Cronica țărilor Moldovei și Munteniei“, Opere, ed. 1958, pag. 207.

14 Ibidem, idem pag. 208.

15 Ibidem, „De neamul moldovenilor“, Opere, ediția 1958, pag. 241.

carii de pînă la el alcătuiind scrieri cu caracter istoriografic privind un anumit stat feudal, românesc.

Concepția lui Miron Costin despre originea poporului român și a limbii române conținea și o seamă de idei greșite. De pildă, pentru el, dacii sînt un popor tătarăsc.

Întîlnim apoi ideea originii pur romane a poporului nostru, idee care la el îmbracă un aspect „sui generis“ față de aceeași idee întîlnită la puriștii de după el. După cucerirea Daciei de către romani, dacii s-au risipit, iar pămînturile lor au fost colonizate cu romani. Se pare că afirmația se referă numai la Dacia dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră :

„Și așa au purces după acel războiu pierdut și perirea craiului lor, totu neamul dachilor în răsipă de pe aceste țări, unde ieste acum Țara Muntenească și țara noastră, Moldova. Cîtă țară au și rămas pre loc, prostime, țărani, toată au scos-o Traian de pe aceste locuri peste munții care desparte țara ungurească dinspre noi. Iară aicea, îmbe aceste țări, și Țara Românească și țara Moldovei, de la Dunăre pînă suptu munți, tot cu rîmleni și căsași au aședzat...“¹⁶.

Totuși, pentru Miron Costin dacii n-au pierit și prin ideea aceasta el depășește pe toți puriștii de după el. Cei care au supraviețuit cuceririi romane au fost strămutați de către Traian în Transilvania. Urmașii lor supraviețuiesc și în secolul al XVII-lea, în persoana sașilor.

Prăbușirea stăpînirii romane din Dacia se datorește numai migratorilor, pe care Miron Costin îi numește cu termenul generic de tătari.

În timpul migrațiunilor, românii s-au retras și au trăit în munți, pînă la cel de al doilea descălecat, adică pînă la constituirea statelor feudale, Moldovași Țara Românească :

„...românii de supt aceste locuri, care pustiindu-se de năvala tătariilor să mutase aceștia de aice la Maramorăș, cei din Țara Muntenească la locurile Oltului...“¹⁷.

Ideile cutezătoare ale marelui cronicar moldovean despre romanitatea și unitatea românilor au deschis calea unor cercetări vaste și susținute din partea multor cărturari români de mai târziu.

Este semnificativă aprecierea făcută de Nicolae Cartoian în această privință :

„Ideea originii romane, pe care Miron Costin a susținut-o cu atîta relief și căldură, a avut un puternic răsunset în cultura noastră veche. Ea a fost reluată, cu multă erudiție, e drept, dar nu și cu mai multă pasiune, de Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir în Moldova și de Stolnicul Constantin Cantacuzino în Muntenia“¹⁸.

*

Trăind în aceeași ambianță culturală ce caracteriza pătura cultă a poporului nostru în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, simțind aceleași necesități ideologice ca și Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino

16 Ibidem, idem, pag. 257-258.

17 Ibidem, idem, pag. 271.

18 Nicolae Cartoian — „Istoria literaturii române“, ediția 1942, vol. II, pag.

și consacră și el partea cea mai bună a activității sale întocmirii unei lucrări istoriografice care să lămurească originile poporului său.

Vroia să facă și el dintr-o asemenea lucrare o dovadă a nobleței românilor, să spulbere părerii greșite și să atragă atenția străinilor asupra meritelor poporului nostru.

Lucrarea în cauză apare la începutul secolului al XVIII-lea, purtând titlul : „Istoria Țării Rumunești întru care să cuprindă numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuiitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum cum s-au tras și stă“.

Din cuprinsul cronicii sale desprindem că și pentru Constantin Cantacuzino dacii sînt cei mai vechi locuitori ai pămînturilor noastre :

„Vede-să dară... cum și țara aceasta cuprinsă fiind cu Ardealul și cu Moldova, îi zicea Dachia și Gheția“¹⁹.

Dacii au fost supuși de romani în vremea lui Traian. Cucerirea a fost urmată de colonizarea romană.

„Așa deci Traian supuind și desăvîrșit domolind toată Dachia, și socotind ca să o tocmească într-aceiaș chip, de la care să nu mai aibă alte turburări, nici să le mai vie alte griji, au poruncit dupren prejurele biruitorilor sale de au adus romani lăcuiitori de i-au așezat aici, și dintr-a sa oaste au lăsat cîți au trebuit de a-i lăsa, ca să se așeze aici, rămînînd lăcuiitori acestei țări, carii și pînă astăzi să trag, cum vom arăta dintr-ai-ceia“²⁰.

Cronicarul muntean urmărește în capitolul al IV-lea al lucrării sale soarta populației din Dacia după colonizarea romană.

Romanii aduși în Dacia au trăit o vreme în hotarele Romei. Mult timp apoi nu s-a mai pomenit despre ei. Izvoarele nu-i mai amintesc. Ei au continuat însă să locuiască în Dacia, s-au amestecat cu dacii și au format un popor nou, poporul român, care apse în izvoarele feudale, străine, sub numele de vlahi.

„Așa dară, cum s-au zis, romanii aici așezîndu-se mulțime de ei supt acea împărăție, ascultători au fost. Însă într-aceia cursoare de ai pînă cînd iar s-au mai descoperit numele acestor lăcuiitori de aici, ce să vor fi făcut și ce să vor fi întîmplat, nu știu, că nici scris, nici pomenit de alții nu află... Așa și aici dară au rămas de aceia (coloniști) și pînă în vremile de pe urmă s-au tras. Acum dară, acestea și acestea așa viind și fiind, iată mai încoace numele vlahi le-au răsărit, și așa și pînă astăzi se trage... de nu le zic alții acum nici dachi, nici gheți, nici romani, ci vlahi mai ales“²¹.

Se observă că Stolnicul Constantin Cantacuzino vede just problema originii poporului român. Pentru el, romanitatea poporului său nu înseamnă romanitate pură, exclusivă. Elementul dac continuă să dănuiască în nordul Dunării după cucerirea romană, fiind asimilat de către coloniști.

19 Stolnicul Constantin Cantacuzino : „Cronica Țării Românești“, ed. Carțoian-Simionescu, pag. 9.

20 Ibidem, pag. 26.

21 Ibidem, pag. 37-38.

Din amestecul dacilor cu romanii și cu alte popoare a rezultat poporul român și limba română.

„Măcară și acei dachi, măcară și aceai romani, carii apoi de multă vreme prent-atîtea ani am tot într-un loc trăind și lăcuind și bine unii cu alții amestecîndu-se pen rudenie, unul luînd fata altuia, atîta s-au amestecat și s-au unit, cît mai pe urmă împreună tuturor dachi le zicea, pe cînd grecii scriitorii întîi, zic toți, că le-au schimbat numele de le-au zis vlahi. Avem și acest semnu, că atîta se unise acei romani de aici cu acei dachi, că nu s-au mai despărțit apoi între dînșii nici cînd s-au rupt den împărăția romană și au intrat pentru dînșii alte limbi, ci tot într-una s-au ținut și au rămas și pînă astăzi“²².

Cronicarul muntean combate cu hotărîre teza dispariției elementului autohton o dată cu cucerirea Daciei de către romani.

„Încă nu că doară den dachi nici unul n-au mai rămas nimeni cine a lăcui aceste pămînturi, au pus Traian și au așezat romani, ci numai a lor crăie să nu mai fie, nici capete dintr-înșii poruncitori să nu rămîie, nice al lor nume de stăpinire să nu să audă, ci numai de romanu. Iar și din ei alții au mai rămas, că iată și Lichinie de neam dac să trage...“²³.

Concepția Stolnicului Constantin Cantacuzino privind originea românilor depășește vederile lui Miron Costin și a multor cercetători posteriori, printre care și Dimitrie Cantemir, fiind o concepție științifică, deplin valabilă și astăzi.

Pentru a limpezi problema originii poporului său, Stolnicul Constantin Cantacuzino folosește și el izvoare și argumente variate. Apelează în primul rînd la cronicarii și istoricii străini: greci, bizantini, umaniști, vădînd o informare, un spirit critic în folosirea materialelor și un orizont științific superior celui întîlnit la Miron Costin. Recurge și la documente interne și, în acest sens, este primul cronicar român procedînd ca atare.

Cucerirea romană a Daciei, prezența cuceritorilor în această țară, în primul rînd a împăratului Traian, este atestată și de mărturii arheologice: ruînile podului danubian, inscripții latinești.

Nu neglijează nici tradiția populară, privind-o însă cu rezerva necesară, atunci cînd e vorba de a o considera ca izvor istoric.

Ca și Miron Costin, consideră numele poporului său un argument al romanității. Astfel Constantin Cantacuzino îmbrățișează argumentația lui Toppeltin în legătură cu această problemă, citînd-o: „Și încă pentru că și pînă astăzi, vedem și auzim (zice Toppeltin) că de întrebăm pe un vlah: Ce ești? el răspunde: rumîn, adecâte roman, ci numai au stricat puțin cuvîntul, den roman zic rumîn, iar același cuvînt iaste“²⁴.

Constantin Cantacuzino nu consideră însă numele de român drept un argument suficient al romanității, amintînd faptul că grecii obișnuiesc să se considere „romeos“, fără a fi cu adevărat romani.

22 Ibidem, „Istoria Țării Românești“, ed. Cartoian-Simionescu, p. 74.

23 Ibidem, idem, pag. 26, 27.

24 Ibidem, idem pag. 51.

Fără a insista asupra caracterului latin al limbii române în măsura în care o făcuse Miron Costin, pentru a dovedi și prin aceasta originea nobilă a poporului său, Stolnicul Constantin Cantacuzino se oprește și el asupra acestei probleme. O abordează destul de just și reușește să facă din ea o dovadă a originii românilor.

Ca urmare a amestecului coloniștilor romani cu dacii și mai târziu cu migratorii, se formează limba română. Ea păstrează caracterul latin : „Iară ceștea rumîni, oricum și cum pentr-atîtea călcări, zdrobiri și nespuse rele ce i-au trecut și i-au călcat... și limba aceia a românilor tot stă și să ține (săvai stricată, cum și alte limbi toate ale lor cele neaoșă și de moșie și le-au stricat)“²⁵.

Aceeași idee se întâlnește și în citatul cronicii lui Bonfinius, pe care Stolnicul îl reproduce în cronică sa, și care exprimă aceleași vederi ca și ale sale.

„Măcară că feliuri de feliuri varvarii năvăli și prăzi în Dacia al norodului roman ținut... însă pe lăcuiorii și pe legheoanele romane, carii de curînd erau adaose acolo, nu le-au putut piiarde, măcar că între varvari cufundați era. Iară limba romană încă la ei tot mirosește și nici-cum de tot nu o părăsesc“²⁶.

La formarea și dezvoltarea limbii române au contribuit și elemente din limbile popoarelor migratoare, în deosebi din limba slavă, ca urmare a contactului populației daco-romane cu migratorii.

Criticîndu-l pe Martin Cromer, cronicarul muntean scria :

„Iară el de ar zice așa : dintr-acea amestecătură a rumînilor și a varvarilor, cu dările și luorale ce făcea între ei și cu a însurărilor amestecături, valahii au răsărit limba noao din cea veche a lor varvară și romană, ruptă și amestecată au, și cu aceia se slujesc. Foarte multe însă țin cuvinte latinești. Săvai că și rusască limbă și slovonească obișnuiesc, au doar căce li-s prea vecini și au multă amestecătură cu ei...“²⁷.

Stolnicul remarcase și intensitatea deosebită pe care influența străină a cunoscut-o asupra limbii române vorbită în sudul Dunării.

„Sînt dară acești cuțovlahi.. oameni nu mai osebiți, nici în chip, nici în obiecte, nici în obicei, nici în tăria și făptura trupului, decît rumânii, ceștia, și limba lor românească ca acestora, numai mai stricată și mai amestecată cu de ciastă proastă greciască și cu turciască“²⁸.

Și Constantin Cantacuzino se oprește în cronică sa asupra scornelelor privind descendența românilor din tilharii Romei. Pentru spulberarea lor servește întreaga lucrare, mai ales capitolele referitoare la originea poporului român. Se întâlnesc în „Istoria Țării Românești“ câteva pasaje cuprinzînd argumente simple și convingătoare : nici un document sau scriere cu caracter istoric nu atestă prezența unui împărat roman care să fi scos tilharii din temnițele Romei și să le fi dat unui rege străin ; este imposibil ca un conducător de stat să strîngă atîta til-

25 Ibidem, idem, pag. 94.

26 Ibidem, idem, pag. 94.

27 Ibidem, idem, pag. 44.

28 Ibidem, idem, pag. 60.

hărime, încît să formeze o armată; nu se poate concepe că asemenea oameni sînt capabili de constituirea unor stăpîniri politice.

O altă idee înaintată din cronica Stolnicului este ideea unității poporului roman. În această privință el gîndește ca și Miron Costin: români de pretutindeni formează același popor, pentru că se trag din aceiași strămoși comuni și vorbesc aceeași limbă.

„Însă rumîni înțeleg nu numai ceștia de aici, ce și den Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt și moldovenii și toți cîți și într-altă parte să află și a această limbă, măcară fie și ceva și osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi, cum s-a zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștea, cum zic, tot romani îi ținem, că toți aceștia dintr-o fintină au izvorît și cură“²⁹.

Români „dintr-altă parte“ sînt cei aflați în Peninsula Balcanică, pe care Stolnicul îi socotea greșit că sînt scoboritori din ostașii romani strămutați de Gallienus și de alți împărați romani, din Dacia în sud, pentru apărarea imperiului în fața migratorilor.

Unitatea românilor, determinată de comunitatea de limbă și caracterizată prin această comunitate, este subliniată și cu altă ocazie de scrisul lui C. Cantacuzino.

„Și mai chiar vedem că rumîni den Ardeal, moldovenii și ceștia de țara aceasta, tot un neam, tot o limbă fiind, încă între dinșii mult să oselesc, care aceasta iaste cum să vede den amestecătura vecinilor lor“³⁰.

Stolnicul Constantin Cantacuzino a văzut limpede, conform realității istorice, și problema continuității elementului roman în Dacia.

În a doua parte a secolului al III-lea, odată cu migrațiunea goților, numai o parte din romani au trecut în sudul Dunării. Ceilalți au continuat să locuiască în Dacia, formînd împreună cu dacii poporul român.

Cronicarul se ridică cu vehemență împotriva celor care susțin teoria unei dispariții totale a elementului român în Dacia, din cauza migrațiilor. Astfel, el se declară împotriva lui Ioan Zamoischi, care susținea că toți coloniștii romani au fost mutați de către Gallienus din Dacia în sudul Dunării, pentru a apăra acolo hotarele imperiului împotriva goților și vandalilor și că români ar fi numai urmașii dacilor, care, în timpul conviețuirii cu romanii, au învățat limba latină.

Pentru a infirma tezele greșite despre părăsirea Daciei de către întreaga populație romană, Stolnicul Constantin Cantacuzino aduce o serie de argumente de ordin istoric, economic-social, politic, argumente valabile și astăzi.

O populație care sălășluiește de aproape 200 de ani pe un teritoriu, nu-și părăsește ogoarele și vetrele pentru a se strămuta aiurea, mai ales cînd aveau munți, văi prăpăstioase și păduri unde să se ascundă temporar.

Nu este de crezut că coloniștii romani și-au părăsit pămînturile roditoare din Dacia pentru altele mai „aspre și reci“ din Peninsula Balcanică.

29 Ibidem, idem, pag. 70.

30 Ibidem, idem, pag. 50, 51.

Statul roman nu cunoscuse în vremea aceea o asemenea lipsă de ostași încît să fie nevoite să ridice întreaga populație romană din Dacia, pentru a o utiliza la apărarea provinciilor balcanice. În sudul fluviului nu întîlnim nici o dovadă care să pledeze pentru strămutarea în masă a romanilor colonizați în Dacia.

Cronicarul muntean a înțeles just, pentru cea mai mare parte a ei, problema relațiilor dintre localnicii daco-romanizați și migratori.

Continuînd să locuiască regiunile bogate din nordul Dunării, localnicii se amestecă cu migratorii, împrumutînd multe din cuvintele lor.

Din analiza „Istoriei Țării Românești“ desprindem concluzii semnificative :

Stolnicul Constantin Cantacuzino este primul cărturar muntean care a văzut clar originea romană a poporului său, continuitatea lui în Dacia și unitatea sa ; este primul învățat român care a văzut just, și astăzi valabil, problema originii romane și a continuității elementului roman în Dacia.

Un moment cultural însemnat în efortul spiritualității românești pentru lămurirea originii poporului nostru îl constituie scrierea lui Dimitrie Cantemir : „Hronicul Româno-Moldo-Vlahilor“.

Lucrarea a fost scrisă la îndemnul academiei din Berlin, care propusese eruditului cărturar o istorie completă a românilor.

Dimitrie Cantemir a prins să întocmească numai primul tom al „Hronicului“, tratînd în cuprinsul lui istoria poporului român de la origini pînă la constituirea statelor feudale românești. Lucrarea a apărut mai întîi în 1717 în versiune latină și în anii imediat următori în versiune românească.

Și Dimitrie Cantemir consideră că este de datoria unui cărturar roman, patriot, de a limpezi problema originii poporului său, reliefindu-i noblețea, atît spre mîndria personală, cît și spre știința lumii întregi.

El caută, apoi, ca prin paginile hronicului să ofere compatrioților exemple luminoase pentru înălțarea poporului român.

„Slujească-să dară cu ostăniințele noastre niamul moldovenesc și ca-ntro oglindă curată, chipul și statul, bătrînețele și cinstea neamului său privindu-și il sfātuiesc..., ce în ce au scăzut din calea vredniciei chiar (clar) înțelegînd, urma și bărbăția lor rîvnind, lipsele să-și plinească...“³¹.

„Hronicul“ continuă seria lucrărilor cu caracter polemic, întocmite de cronicarii români din secolele XVII și XVIII, cu misiunea de a infirma calomniile tuturor acelor care, prin scrierile lor, înjoseau poporul nostru.

Ideile fundamentale ale „Hronicului“ sînt : romanitatea poporului român, caracterul latin al limbii române, continuitatea romanității în nordul Dunării și unitatea românilor de pretutindeni.

Romanitatea poporului nostru este ideea ce domină tomul întîi al „Hronicului“. Dimitrie Cantemir socoate pe români urmași ai romanilor colonizați în Dacia de către Traian, dacii fiind exterminați cu prilejul cuceririi romane. Sîntem în fața unei concepții puriste privind roma-

31 Dimitrie Cantemir, „Hronicul Româno-Moldo-Vlahilor“, ediție Tocilescu, pag. 180.

tatea poporului nostru. Ea se situează sub raport științific sub nivelul purismului parțial al lui Miron Costin și mult sub nivelul vederilor juste ale Stolnicului Constantin Cantacuzino.

Ca să dovedească originea romană a poporului său, Dimitrie Cantemir folosește izvoare numeroase și variate : scrieri cu caracter istoric, documente, dovezi arheologice, dovezi de ordin lingvistic, etnografic etc.

El cercetează circa 150 de scrieri istorice aparținând cronicarilor greci, bizantini, arabi, turci, polonezi, francezi, italieni etc.

Dovezile arheologice citate de Dimitrie Cantemir sînt și ele numeroase : monede, inscripții, mențiuni despre cetăți romane în nordul Dunării.

Latinitatea limbii române constituie pentru Dimitrie Cantemir o dovadă evidentă a originii romane a poporului nostru. În acest sens, Dimitrie Cantemir citează un fragment din Piasinschi, a cărui vederi concordă cu ale sale :

„adevereste graiul limbei a lăcuiitorilor aceei țeri, carele și pînă astăzi lătinesc este, și măcar că cît-va stricat grăesc, însă cînd-i auzi vorbind, pre lesne poți înțelege, precum limba lor din cea lătinească să fie eșit“³².

Și pentru Dimitrie Cantemir numele de valah este o probă a descendenței romane a poporului său. Pentru aceasta îl citează pe cronicarul Orihovici :

„Aveștia carii în limba sa-și zic romani, ai noștri (deși) de pe italieni le vic volohi, în limba leșească tot un nume este cu italii din limba latinească“³³.

Cărturarul nu ignorează nici alte argumente etnografice : obiceiurile, portul. Făcînd sublinierea acestora, el citează din cronicarul bizantin Halcocondila :

„Valahii, zice, nimica din itali deosebire nu au, încă și orînduiala traiului, a mîncatului și portul armelor și alte a casei povijiii cu italienii asemenea le este, măcar că neamul lor, în două stăpîniri este despărțit“.

Procedînd ca un adevărat om de știință, pornit să elucideze fenomenul propus, Dimitrie Cantemir trece în revistă, chiar din primul capitol al operei sale, toate teoriile referitoare la originea românilor, le infirmă argumentat pe cele care nu sînt conforme cu vederile sale, ple-dînd pentru ideea romanității pure. Astfel, el respinge teza conform căreia colonizarea romană a avut loc cu mult înainte de Traian, în vremea generalului Flacus, de la care s-ar trage și numele de valahi. Generalul respectiv a trăit cu 227 ani înaintea lui Traian, împărat roman, atestat de către mulți istorici vechi ca fiind cuceritorul Daciei.

„Cine este acela carele zice, că numele acestui neam, adică a moldovenilor și a muntenilor este de pe numele hatmanului de Rîm, Flacc, basm zice“³⁴.

32 Ibidem, un extras din 1896, pag. 94.

33 Ibidem, idem, pag. 92.

34 Ibidem, idem, pag. 28.

Cărturarul moldovean se declară împotriva celor care, recunoscînd romanitatea noastră, spun că nu s-ar putea preciza cum și cînd au ajuns romanii în Dacia.

Deși în decursul cercetărilor sale întîlnește numeroase dovezi privind dănuirea elementului autohton în Dacia, după cucerirea romană, ignorarea lui și concluzia unei origini exclusiv romană a românilor, la un savant de talia lui Dimitrie Cantemir, s-ar putea datora sentimentelor sale de mare patriot. Tendința de a spulbera scornelile ce înjoseau poporul nostru și de a determina o acțiune internă și europeană de eliberare, l-au făcut pe omul de știință să părăsească pe alocuri rigoarea științifică care-l caracteriza.

De aici și vehemența cu care el se adresează cronicarilor polonezi Zamoschie și Sarniție, care susțineau originea exclusiv dacică a românilor.

„Însă aicea nu vrum să trecem cu condeiuul nesocotită îndrăzneală lui Stanislav Sarniție, carile vrend, românii noștri nu din romani, ci din dachii cei vechi să se fi trăgînd să arate³⁵. Al treilea este Ioan Zamoschie, leh... precum orb, năvălește și să arate solește, precum neamul nostru, a românilor, nu din romani, să se fi trăgînd, ce trecînd cite o dată oștile romanilor peste țerile noastre, și uneori și ernînd într-însele, o samă de acei varvari, dachi, să fie apucat ore ce din limba romanilor ; adecă din latinească, și așa limba lor să se fi amestecată cu cea latinească“³⁶.

Nu-i cruță nici pe cei ce susțineau originea slavă a românilor și caracterul slavon al limbii române.

„Dlugos și alți toți scriitori leșești cred, precum dachii să fi fost de neamul lor sloveni ; pentru aceia zice că românii gonind pe sloveni, să le fi cuprins locurile... O, minunate Sarniție ! cum poți îndrăzni, că românii din Dachia astă-zi grăesc limba slovenească cu cea latinească stricată ? Cum nu te uiți la alții și mai vechi, și mai de ispravă de cît tine istorici, carii într-un glas mărturisesc, că limba românilor din temeiul ei, este din cea latinească ? Noi mai mult ceva împotriva lui Sarniție, a zice, nici îndrăznim, nici ne trebuie, fără cît în limba noastră-l întrebăm : Ce faci Sarniție ? lătinește i-am zice : Quid facis Sarniție ? slovenește : Cito delaiși Sarniție ? și de această prostă întrebare, el singur socotescă, au din cea latinească, au din cea slovenească este stricată“³⁷.

Citatul relevă faptul că Dimitrie Cantemir afirmă caracterul latin al limbii române, dar recunoaște și prezența elementelor slave.

Dimitrie Cantemir combate și teza despre colonizarea Daciei într-o perioadă mult posteroară lui Traian, teză din care au izvorît scornelile interpolatorilor cronicii lui Ureche.

Pentru Dimitrie Cantemir românii sînt numai urmașii coloniștilor romani, aduși de Traian în Dacia.

35 Ibidem, idem, pag. 77.

36 Ibidem, idem, pag. 16.

37 Ibidem, idem, pag. 79.

„A cincea și cea mai de temeiu socoteală, este acelora carii adevăresc, că românii din Dachia și tot neamul lor, ori unde se află, să fie adevărat romani, pre carii Ulpie Traian, de la Roma și din totă Italia aducîndu-i, i-au așezat prin totă Dachia, și încă și în Misia, și aceia și romani să fie locuit necurmat în trînsa, precum și pînă astăzi locuesc“³⁸.

Pieirea dacilor este tratată într-un capitol întreg din „Hronic“ („Arată-se așezarea romanilor în Dacia și stîrpirea Dachilor dintr-însa“). Singurul argument pe care cărturarul îl invoca în favoarea tezei sale este ura neîmpăcată dintre romani și daci, ceea ce i-a făcut pe primii să nu-i mai lase să supraviețuiască pe ultimii, după cucerire.

Dimitrie Cantemir vedea în puritatea romană a poporului său izvorul și marca nobleței sale :

„Poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a nașteri de strînsură să fie scornit, ce din cetățeni romani, din ostași veterani și din mari familii să să fie ales. Apoi din buni și tari romano-moldo-vlahii, din buni și tari părinți romani născîndu-să, a sîngelui curățenie și a niamului evghenie (noblețe) nesticată și nebetejită să fie ferit, precum și astăzi tot așa o feresc“³⁹.

Ideea originii exclusiv romane a poporului nostru devine în scurt timp predominantă în istoriografia românească, constituind o armă de primă importanță pentru lupta polemică a școlii ardelene.

Hașdeu are meritul de a fi primul cărturar român care închină o lucrare specială continuității elementului dac la nordul Dunării, contribuind la restabilirea adevărului istoric în legătură cu originea românilor, adevăr pe care Stolnicul Constantin Cantacuzino îl intuise atît de bine.

În strînsă legătură cu ideea originii romane, ne întîmpină în „Hronic“ ideea continuității romanității în Dacia, pe care autorul o argumentează cu fermitate și-i dă o aserțiune aparte față de susținătorii ei anteriori.

Dacă pentru Miron Costin și Constantin Stolnicul permanența romanității în Dacia însemna dăinuirea coloniștilor ca locuitori ai Daciei și în vremea migrațiunilor, pentru Dimitrie Cantemir însemna menținerea stăpînirii romane în aceste locuri și vremuri. Sintem în fața ideii de continuitate concepută din punct de vedere politic și nu etnic. Migrații n-au luat în stăpînire pămînturile Daciei, ci numai le-au invadat.

În fața primejdiei gotice a avut loc o retragere temporară a stăpînirii romane la sudul fluviului. O dată cu aceasta a avut loc și bejenirea populației în sudul Dunării. Ea a fost determinată și de faptul că statul roman trebuia să folosească o parte din legiunile din Dacia în luptele din Asia. După trecerea primejdiei, populația s-a întors în așezările sale și s-a restabilit și puterea statului roman, care a dăinuit fără întrerupere și în secolele următoare, pînă la Constantin cel Mare. Este semnificativ în acest sens titlul capitolului III din cartea a II-a :

38 Ibidem, idem, pag. 11, 12.

39 Ibidem, „Hronicul“, ediția Tocilescu, pag. 25.

„Dovedește-se că acea a romanilor trecere din Dachia la Misia, pre scurtă să fie fost, și sub acelaș împărat, iarăși la locul sau să se fie întors“.

În vederea susținerii părerilor sale despre continuitate, Dimitrie Cantemir argumenta : izvoarele istorice nu scriu despre luarea Daciei în stăpînire de către migratori ; locuitorii Daciei nu puteau să-și părăsească definitiv pămîntul care reprezenta pentru ei patria scumpă ; dacă romanii sînt adeveriți, în antichitate în Dacia, dacă nici un document nu vorbește despre o imigrație romană în Dacia în secolele migrațiilor și dacă urmașii romanilor pot fi întîlniți în prezent în nordul Dunării, înseamnă că românii au continuat să trăiască aici fără întrerupere.

Remarcăm justetea argumentației, dar și faptul că ea pledează mai mult pentru o continuitate romană, etnică, și nu pentru una politică.

Observăm, în concluzie, că și în privința ideii de continuitate a romanității în Dacia, concepția lui Dimitrie Cantemir se situează sub nivelul celei a Stolnicului Constantin Cantacuzino și, deci, a celei juste.

Pentru istoriografia vremii, mai ales pentru istoricii școlii ardelene și ea a servit ca instrument de luptă împotriva istoriografiei șovine germane și maghiare.

Despre ideea unității poporului român remarcăm că ea apare chiar de la începutul lucrării, din titlul ei : „Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor“ și din subtitlul care urmează după predoslovie : „Hronicul a toată țara românească, carea apoi s-au împărțit în Moldova, muntenească și Ardealul din descălecatul ei de la Traian împăratul Rîmului ; așijderea numerele (numele) carele au avut o dată și carele acum și pentru romanii carii de atuncea într-însa așezîndu-să, într-aceiași și pînă acmu necontenit lăcuiesc“⁴⁰.

Ca și pentru Miron Costin și Constantin Stolnicul, pentru Dimitrie Cantemir românii de pretutindeni alcătuiesc același popor pentru că sînt coborîtori din aceiași coloniști romani.

Unitatea este și pentru el o consecință a romanității.

Dar această unitate decurge și din unitatea politică, pe care au cunoscut-o inițial românii, ideea nouă, neîntîlnită la cronicarii în discuție și contrarie realității istorice. După Dimitrie Cantemir, pe pămînturile Daciei a existat în trecut o Țară Românească, care s-a fărâmițat apoi în trei state feudale : Moldova, Muntenia, Ardealul.

În argumentația unității făcută de Cantemir, comunitatea de limbă și de viață a tuturor românilor este arătată mai puțin decît la predecesorii săi, fără a fi însă trecută cu vederea.

Vorbitorii sud dunăreni ai limbii române sînt socotiți români, ramură a aceluiași trunchi. Cărturarul greșește însă socotindu-i veniți din Dacia, din rîndul coloniștilor lăsați de Traian acolo.

„Hronicul româno-moldo-vlahilor“ este o lucrare care astăzi prezintă numai însemnătatea unei mărturii din evoluția gîndirii istorice românești.

Tezele sale sînt depășite.

40 Ibidem, idem, pag. 57.

Pentru secolele XVIII și XIX ea a format însă punctul de plecare pentru cărturarii școlii ardelenе, care au dus mai departe ideile originii exclusiv romane și a continuității românilor în Dacia, făcând din ele mijloace prețioase pentru apărarea drepturilor politice, sociale și culturale ale poporului român.

Analizând lucrările celor trei cărturari români privitoare la originea poporului nostru, remarcăm înflăcărea patriotică cu care ei s-au străduit să dovedească originea românilor, caracterul polemic al scrisului lor, documentația vastă, logică argumentației, în majoritatea cazurilor.

Pentru toți cei trei cărturari, ideile fundamentale ale scrierilor referitoare la români sînt: ideea originii romane, ideea latinității limbii române și ideea unității românilor de pretutindeni.

Concepția lor în legătură cu ideile menționate prezintă deosebiri, vederile Stolnicului Cantacuzino fiind cele mai înaintate. Ideile lui despre romanitatea și unitatea românilor sînt deplin valabile în prezent, fapt ce probează caracterul lor științific.

Ideile lui Miron Costin, Constantin Stolnicul și Dimitrie Cantemir despre originea românilor au constituit un moment impresionant al gândirii românești din sec. XVII și XVIII, gîndire menită să apere drepturile poporului nostru.

Și dacă sub raportul valabilității, unele din aceste idei n-au putut rezista vremii, ele au servit în mod strălucit interesele politice ale românilor.

BIBLIOGRAFIE

1. MIRON COSTIN — „Opere“, ediția 1958.
2. STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO — „Istoria Țării Românești“, ediția Cartoian — Dan Simonescu.
3. DIMITRIE CANTEMIR — „Hronicul Româno-Moldo-Vlahilor — un extras întocmit de Min. Instr. Publice și al Cultelor în 1896“.
4. GIORGE PASCU — „Viața și operele lui Dimitrie Cantemir“, ediția 1924.
5. P. P. PANAITESCU — „Dimitrie Cantemir“ — Viața și opera, ed. 1958.
6. N. CARTOJAN — „Istoria literaturii române vechi“, vol. II, ediția 1942 și vol. III, ediția 1945.
7. ALEX. V. GIDEI — „Studii asupra cronicarilor moldoveni din ses. XVII“, ediția 1898.
8. I. VERDEȘ — „Ideile social-politice ale cronicarilor din sec. XVII—XVIII“, în volumul „Din istoria filozofiei în România“, vol. II, ediția 1955.
9. CORNELIU DIMA-DRĂGAN și LIVIA BACÎRU — „Constantin Cantacuzino Stolnicul“, ediția Albatros, 1970.
10. COLECTIV — „300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir“, editura Academiei R.S.R., București, 1974.